

## Το ιστορικό πλαίσιο

**Η** εγκατάσταση των Ελλήνων στη νεότερη Αίγυπτο και η ιστορικά απο-  
τελεσματική παρουσία τους εκεί διαπιστώνεται στις αρχές του 19ου  
αιώνα, επί Μωχάμετ Άλη.

Ο Μωχάμετ Άλη ήταν αλβανικής καταγωγής. Βρέθηκε στην Αίγυπτο αμέσως  
μετά την εισβολή του Ναπολέοντα και ενόσω αυτή ανήκε στην Οθωμανική αυτο-  
κρατορία. Κατόρθωσε να αναρριχηθεί στην εξουσία και να κυβερνήσει τη χώρα έως  
το θάνατό του (1805-1848), φέροντας τυπικά τον τίτλο του αντιβασιλέα, στην πραγ-  
ματικότητα όμως ήταν ανεξάρτητος από τον σουλτάνο. Συγκεντρωτικός, δραστή-  
ριος και ικανότατος ηγεμόνας, προσέλκυσε κοντά του πολλούς Ευρωπαίους ως  
συμβούλους του. Το 1820 εγκαινίασε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα εκδυτικισμού της  
Αιγύπτου, μεγάλο μέρος του οποίου στήριξε στη συστηματική καλλιέργεια και δια-  
κίνηση του βάμβακος.

Προκειμένου να πραγματοποιηθεί το φιλόδοξο πρόγραμμά του, να αποδεσμευ-  
θεί δηλαδή η Αίγυπτος από το Οθωμανικό κράτος και να προσδεθεί στην αναπτυγ-  
μένη Ευρώπη, ο Μωχάμετ Άλη υπολόγιζε πολύ στη βοήθεια των Ελλήνων. Εκτιμούσε την εμπορική τους δραστηριότητα διαβλέποντας ότι μπορούσε να αποβεί  
πηγή κέρδους για τη χώρα του. Ιδιαίτερα απέβλεπε σ' αυτούς προκειμένου να ανα-  
πτυχθεί η παραγωγή και η εξαγωγή του βάμβακος, που τάχιστα απέκτησε σχεδόν  
διαστάσεις μονοκαλλιέργειας.

Η συμβολή του Νείλου σ' αυτό ήταν αποφασιστική. Το ποτάμι διέσχιζε την  
έρημο κατορθώνοντας να διατηρεί αμείωτο τον υδάτινο όγκο του, και μάλιστα να  
πλημμυρίζει τους θερινούς μήνες, δημιουργώντας σε όλο το μήκος της διαδρομής  
του μια ζώνη γεωργικής παραγωγής. Ο ρόλος του ήταν καθοριστικός, μιας και ολό-  
κληρη η ζωή στη χώρα εξαρτιόταν από την ετήσια πλημμύρα του, το ύψος της οποίας  
μετρούσαν με τα νειλόμετρα. Και όπως διαβάζουμε, «ο βαθμός και το ύψος της  
πλημμύρας ρυθμίζουν κάθε χρόνο αυτόματα όχι μόνον την άρδευση αλλά και τη  
λίπανση της γης. Από την πλημμύρα, λοιπόν, εξαρτάται η επιτυχία της γεωργικής

παραγωγής. Κι έτσι ο ρόλος του ανθρώπου, σε τελική ανάλυση, καταντά δευτερεύων και βοηθητικός. Καθώς είναι ανίσχυρος να ελέγξει τη λειτουργία των φυσικών αυτών φαινομένων, το μόνο που του απομένει να κάνει είναι να περιμένει με υπομονή πότε θα αποσυρθεί η ετήσια πλημμύρα για να σπείρει τα χωράφια του και σε λίγους μήνες να θερίσει την αντίστοιχη εσοδεία»<sup>1</sup>.

Το βαμβάκι ήταν ένα μεταξύ διαφόρων αγροτικών προϊόντων (ρύζι, ζαχαροκάλαμο, κουκιά, κ.ά.) που καλλιεργούνταν στην Αίγυπτο σύμφωνα με μια μακράιωνη παράδοση και με τις παραδοσιακές μεθόδους. Αυτές υπαγορεύονταν αποκλειστικά από τη φύση του εδάφους και την ιλύ του Νείλου που δημιουργούνταν όταν εκείνος πλημμύριζε, ετοιμάζοντας την πολυτιμότερη «υλική κληρονομιά» στους καλλιεργητές<sup>2</sup>. Και αυτό γιατί η ιλύς μεταφερόταν μέχρι το χωράφι του τελευταίου φελάχου, δημιουργώντας αξιοθαύμαστη άρδευση και αυτόματα αποδοτική λίπανση της γης, γεγονός που μεταφραζόταν σε ευημερία του χωρικού και σε ευκολότερη απόδοση της φορολογίας του.

Μία ζωντανή εικόνα του γήινου τοπίου έχουμε από τον Ν. Αρμαδώρο<sup>3</sup>: «... Είχαμε αφήσει τα προάστια του Καΐρου τη «Σούμπρα-ελ-Μπάλαντ», τα σπίτια αραΐωσαν, η μορφή της πόλης χάθηκε και μπρός μου απλώθηκε ολοπράσινο χαλί, ο αιγυπτιακός κάμπος. Το μάτι ξεκουραζόταν στην ήρεμη απλωσιά του. Μεγάλα και μικρά κανάλια, παρακλάδια του Νείλου, φέρναν τα νερά του δεξιά-ξερβά στην προσπάθεια του ανθρώπου να νικήσει την έρημο, να την κάνει να καρπίσει. Αραΐά, εδώ κι εκεί, μοναχικές ή πολλές μαζί, ξεχώριζαν οι πανύψηλες χουρμαδιές και σκόρπια χωμάτινα σπίτια. Μέσα στα χωράφια από στάρι, καλαμπόκι, τριφύλλι, βαμβάκι και τους πλημμυρισμένους ρυζώνες, ξεχώριζες τον αγρότη από τ' άσπρο μαντίλι στο κεφάλι. Ανάμεσα σε ζωντανά που βοσκούσαν, άντρες, γυναίκες και παιδιά, πολλοί με την τσάπα, άλλοι με το πρωτόγονο αλέτρι, με τα σκαμμένα από τον ήλιο πρόσωπα και τα γεμάτα ρόζους χέρια, σάλευναν σαν έντομα πάνω στη γη, ένας σβώλος χόμα κι αυτοί».

Στην προσπάθεια του Αιγύπτιου να δαμάσει και να αξιοποιήσει την ετήσια πλημμύρα του Νείλου, μέσα δηλαδή από τη διαλεκτική σχέση του με το ποτάμι, διερευνήθηκαν οι νόμοι της υδραυλικής που εφαρμόστηκαν στην κατασκευή δεξαμενών,

αναχωμάτων και αποστραγγιστικών έργων. Έτσι, η ανθρώπινη παρέμβαση αναμόρφωσε τη γεωγραφία του εδάφους και κατόρθωσε να μετατρέψει ακόμη και τις ερημικές εκτάσεις σε εύφορα χωράφια.

Στην πορεία της εφαρμογής της πολιτικής του Μωχάμετ Άλη, στα περισσότερα από τα χωράφια αυτά καλλιεργούνταν το βαμβάκι. Το Αιγυπτιακό βαμβάκι προερχόταν είτε από κάποια ινδική ποικιλία είτε από τη σουδανική του Maho Bey. Καθοριστική ήταν η παρέμβαση του Γάλλου βιομήχανου Louis-Alexis Jumel (1785-1823), ο οποίος το 1820-21 εισήγαγε σπόρους βαμβακιού που τους ονόμασε «Jumel». Η καινούργια αυτή ποικιλία τάχιστα εγκλιματίστηκε και καλλιεργήθηκε στην Αίγυπτο απωθώντας το ινδικό βαμβάκι.

Η καλλιέργεια του βαμβακιού προσανατόλισε την ανθρώπινη δραστηριότητα στη γεω-οικονομική μεταβολή του Αιγυπτιακού χώρου. Παράλληλα, η παραγωγική αξιοποίηση του υδάτινου θησαυρού καθώς και η εφαρμογή νέου συστήματος καλλιέργειας, που στηριζόταν στην αρχή της άρδευσης με παρόχθια τεχνητά φράγματα και δεξαμενές, οδήγησε σε νέες ισορροπίες τη σχέση των ανθρώπων με το χώρο. Το φράγμα του Νείλου κοντά στο Κάιρο και τα κολοσσιαία υδραυλικά έργα του Ασσουάν και του Ασιουότ, που έγιναν το 1885 και το 1902 αντίστοιχα και που θεωρήθηκαν τότε τα μεγαλύτερα υδραυλικά έργα του κόσμου, εξασφάλιζαν την αποθήκευση των υδάτων της ετήσιας πλημμύρας σε μεγάλες δεξαμενές και τεχνητές λίμνες, που με τη σειρά τους διασφάλιζαν και δεύτερη σοδειά μέσα στον ίδιο χρόνο, κατατείνοντας έτσι στη μέγιστη συγκομιδή βάλβακος.